

ULUSAL PAZAR NASIL VÜCUDA GETİRİLİR?

W. W. ROSTOV

Çeviren :
Prof. Dr. İlhan CEMALCILAR

Geçmişe bir göz atılırsa, bugün dünya üzerinde yer alan ülkelerin herbirinin ayrı ayrı zamanlarda endüstrileşme çabasına giriştikleri görülür.

İktisadi kalkınmanın «kalkış (take-off)» dönemi, ilk önce, onsekizinci yüzyılın sonlarında, Watt'ın buharlı makinasının pamuklu tekstil endüstrisinde yarattığı devrimle, İngiltere'de meydana gelmiştir. 1830-1850 yılları arasında, Amerika Birleşik Devletleri ile Batı Avrupa ülkeleri gerçek biçimde endüstrileşmeye başlamışlar; kısa bir aradan sonra, 1870-1914 yılları arasında da İsveç, Japonya, Rusya ve Kanada'da endüstrileşme hareketine girişilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce, Doğu Avrupa ülkeleri ile Çin dışında, kuzey yarı küresinde yeralan bütün ülkeler-İngiltere'den Japonya ve Kuzey Amerika'ya kadar - sistemli biçimde modern bilimlerin ve teknolojinin meyvalarını ele geçirmeye ve uygulamaya başlamışlardır.

1930'ların son yıllarından başlayıp İkinci Dünya Savaşı'na gelinceye kadarki dönemde ve savaşı izleyen yıllarda, geriye kalan ülkeler de endüstrileşme çabasına girişmişlerdir. Denebilir ki, bugün, güney yarıkürede yeralan bütün ülkeler, Çin ve Doğu Avrupa ülkeleri de dahil, endüstrileşmeye başlamışlardır. Şüphesiz, bu ülkelerin halkı,

Wiew From The Seventh Floor, Harper and Row Publishers, 1964., New York, s. 132 - 144.

1914 yılından önce endüstrileşmeye başlayan kuzey yarıküresi ülkeleri için geçerli olandan çok değişik bir teknoloji düzenine katılmak durumundadırlar. Fakat, karşılaştıkları sorunlar, ilk endüstrileşme denemesini geçirenlerin karşılaştıkları sorunlara çok benzerdir.

Bugün, iktisaden kalkınmakta olan ülkeler, modern bilim ve teknolojiyi tamamen değişik biçimde uygulamaktadırlar. Bazı Afrika ve Asya ülkeleri ile Lâtin Amerika'nın bazı bölgeleri bugün de ilkel durumdadırlar. Sistemli bir endüstrileşme hareketine girişebilmek için, bu gibi ilkelere ilk hedefleri öğretim, yönetim, ulaştırma olanaklarını geliştirmek ve enerji kaynaklarını işletmek olmalıdır. Böyle bir dönemden geçmek zorundadırlar. Güney yarıküresinde kalkınmakta olan ülkelerin nüfusunun yaklaşık olarak % 70'ini kapsayan ülkeler, bugün, önemli ölçüde iktisadi kalkınmanın ilk denemelerini geçirmiş bulunmaktadır. Ulaştırma olanaklarını geliştirmişler, yönetim yeteneklerini arttırmışlar, öğretim kurumlarını kurmuşlar ve belli başlı modern üretim tekniklerini öğrenmişlerdir. Eğer bu ülkelerin jet uçakları için inşa ettikleri hava alanlarını ve ultramodern otellerini görürseniz, ileri bir modernleşmenin varlığına inanırsınız.

Fakat, gerçekte, bu ülkeler endüstrileşmenin ilk döneminde, dengesiz biçimde çaba göstermişlerdir. Burada, karşılaştıkları tipik güçlükleri belirtmek isterim. Önce şuna işaret edeyim ki, milletlerin iktisadi büyümeleri, tıpkı çocuklarımızın büyümeleri gibi, pek seyrek olarak dengeli olur. İktisadi kalkınmanın yapısı ve iktisaden kalkınmış ülkelerin geçirdikleri deneme bir yana, iktisaden kalkınan ülkelerin bir dizi yapısal bozukluklarla karşılaşmaları olağandır.

O halde, bu kalkınan ülkelerin arasında tipik bir ülkenin durumu nedir?

İlk olarak, ithal edilen belirli bazı tüketim mallarının yerini almak üzere gelişmiş bir miktar endüstriyel kapasite vardır. Endüstrileşme hareketine başlamanın en kolay yolu, bu ülkelerde yukarı— orta sınıf halkın satın alabileceği otomobil, radyo ve diğer lüks mallar için yüksek gümrük tarifeleri koymak veya bu malların ithalini yasaklamak ve bu malları ülke içinde imal etmeye başlamaktır. Böylelikle, hem döviz tasarrufu sağlamış hem de endüstri-

leşmenin başlamasına izin verilmiş olur ve bu malları şehirli zengin orta sınıf halkına satmak büyük bir hüneri gerektirmez.

Ayrıca, kalkınan ülkelerin pek çoğu, himaye altında iç pazar için tekstil mamulleri yapmaya başlarlar.

Bu ülkelerin ikinci özelliği şudur : Tekstili bir tarafa bırakırsak, bu imal edilen mallar için pazar küçüktür ve bir kere ithal mallarının ikâmesi sağlandı mı, endüstrileşme hareketini yavaşlatmak için bir eğilim başlar. Söz gelişi, televizyon alıcıları için ilk pazar 100.000 birim ise ve yüksek bir gümrük resmi konulmuşsa, himaye altındaki pazarda televizyon alıcısı sayısı hızla 100.000 birime yükselir. Sonra, çok daha yavaş hızla, televizyon alıcısı satın almak için yeter gelire sahip olacakların artışı oranında pazar gelişir. Bu şartlarda, bazı fabrikalar atıl kalırlar veya verimli şekilde çalıştırılmazlar, endüstri kârları endüstri yatırımlarına dönüşmez. Elde edilen kârlar ticarete kayar, gayrimenkul alımına veya inşasına harcanır, bazen de, çok ihtiyaç bulunmasın arağmen, ülke dışına gider.

Bu ülkelerin üçüncü özelliği de şudur : Tarım alanında bir ölçüde kalkınma meydana gelirse de, şehir hayatı ile köy hayatı arasındaki ayrılık gittikçe büyür. Kalkınmanın ilk döneminde birkaç belli başlı şehri kalkındırmak için çaba harcanır ve bu şehirler modern şehir hayatının birçok süslerine sahip kılınırlar. Öte yandan, köylük yerlere yeterli ölçüde ne kapital, ne de beşeri ve teknik kabiliyet yatırımı yapılır. Bu dengesizliğin sonucu, kalkınan ülkelerin birçoğu, şehirlerde yaşayanlar için gıda maddeleri ithal etmek zorunda kalırlar, endüstri hammaddeleri arzı veya ihracat için tarımsal yeteneklerini geliştirmemiş olurlar ve tarımsal nüfus endüstri malları için etkili bir pazar değildir.

Son olarak, bu dengesizliğin bir sonucu, erkekler ve kadınlar köylerden şehirlere akın etmeye başlar ve çok kere gittikleri şehirlerde işsiz kalırlar ve mesken, öğretim ve benzeri konularda devlet bütçesine yük olurlar ve hatta fakir mahallelerde (gece kondular-da) yaşarlar.

Bu açıdan bakıldığında, iktisadî kalkınmada temel sorun zengin ve fakir ülkeler arasındaki ayrılık değil, kalkınan ülkelerin zengin ve fakir bölgeleri arasındaki ayrılıktır. Son yıllarda, iktisaden kalkınmakta olan ülkeler, ürettikleri hammaddelerin ve yiye-

cek maddelerinin fiyatları düştüğü halde endüstri mallarının fiyatlarının yükselme eğilimi gösterdiğini ileri sürerek dünya üzerindeki iktisaden gelişmiş bağımsız ülkeleri suçlamaktadırlar. Bu bir gerçektir ve bu konuda yapılması gereken şeyler vardır, ama, kalkınmakta olan ülkelerin temel sorunu uluslararası ticaretle ilgili değil, ülke içindeki endüstri bölgeleri ile şehirlerin dışında kalan bölgeler arasındaki ticaretle ilgilidir.

Kalkınmakta olan ülkelerde, köylük yerlerde, şehirlerde imal edilmiş malların fiyatları çok yüksek, köylük yerlerde elde edilen hasılaya şehirlerde yaşayanların ödedikleri fiyatlar çok düşüktür ve şehir dışında kalan bölgelerin kalkınması için şehirlerden bu bölgelere tahsis edilen tüm kaynaklar çok yetersizdir.

Kanımda, tarımda ve sanayide gelişmeyi sağlamak ve gerçek milli pazarlar yaratmak üzere, gelecek yıllarda dünyanın türlü yerlerindeki kalkınmanın işleyiş tarzı bu yapısal bozuklukları yok edecektir.

Bahse konu problemi daha açık biçimde gösterebilmek için, kalkınmakta olan ülkelere birinde yapılan bir araştırmaya değinmek isterim. Bu ülkede, tüketicilere satılan dayanıklı ve dayanıksız malların % 90'ı, nüfusun % 39'unu teşkil eden ve 10.000'den çok nüfusu olan şehir ve kasabalarda oturan halka satılmıştır. Şehirlerin dışında oturan nüfusun % 61'ini teşkil eden halka ise bu malların % 10'u satılmıştır.

Bu problemin çözüm yolunu göstermeden önce, bahse konu durumun, daha önceleri öteki ülkelere de görüldüğüne işaret etmek isterim. Örnek olarak, bu tür sorunlara Güney Amerika ülkelerinin pekçoğunda karşılaşılmıştır. 1930'larda Tennessee Vadisi Projesi; tamamen kendi kendini güçlendiren tarım ve sanayi projesi biçiminde ABD'nin milli ekonomisine sokulmuştur. Kanada'da Quebec bölgesi kendi kendine yeten bir büyüme içinde kalkış dönemine girmiştir. Aynı durum güney İtalya ve hatta güney Fransa'nın büyük bir bölümünde de görülmüştür. Başlangıçta şehirlerin kalkınmasına ve şehir pazarlarına önem vermek, daha sonra da şehir dışında kalan bölgelerin modernleştirilmesine çalışmak biçiminde, ulusal kalkınma çabaları sırasında aksaklıkların ortaya çıkması olağandır.

Bütün dünyada görülen bu aksak durum giderilerek bir ulusal pazar nasıl vücuda getirilebilir?

Yapılacak başlıca dört iş vardır ve bu işler bilinçli bir ulusal stratejinin birer parçası olarak devlet otoriteleri ve özel teşebbüs sahipleri tarafından aynı zamanda yapılmalıdır. Bahse konu dört iş şudur : Tarımda produktiviteyi tesis etmek, tarım ürünlerinin şehirlerdeki pazarlanma biçiminde devrim yapmak, kütle halindeki (mass) pazar için basit tarım araç ve gereçleri ve tüketim malları üretmek üzere endüstriye yön vermek ve imal edilmiş ucuz malların özellikle köylük yerlerde pazarlanması için pazarlama metotlarında yenilik yapmak.

Kanımcı, gerek şehirlerde gerekse köylük yerlerde pazarlama ve dağıtımla ilgili yenilikler yapmak zorunludur. Ayrıca, kamu kaynakları ve özel kaynaklar tarıma yönelmeli ve endüstriyel output'un da yönü değiştirilmelidir. Bu konularda birkaç söz söylemek isterim :

İlk olarak, tarımda produktivite sorununu ele alalım. Kalkınmakta olan ülkelerin tarımlarına bir göz atarsak, herşeyden önce, kalkınma biçiminin her ülkede birbirinden farklı olduğunu görürüz. Kalkınan ülkelerin pekçoğunda açıkça göze çarpan birkaç nokta vardır. Şöyleki, şehirlerin yakınlarında modern bahçelerin veya sütçülüğün veya modern tavukçuluğun geliştirildiğine rastlarız. Ayrıca, pamuk, çay, kauçuk gibi ihraç ürünlerinin oldukça üretken biçimde üretildiği görülür. Bununla birlikte, büyük bir alanda halkın kredi ihtiyacı için düşük produktivite ölçüsü içinde ve alışılmış metotlar uygulayarak tarım yaptığı bir gerçektir. Bu alanlarda şehirler için çok az artık üretilir. Şehir ürünlerinin de çok azı bu bölgelere getirilir — meşrubat ve oldukça kalitesiz ve oldukça pahalı tekstil malları gibi.

Çok kere, köylük yerlerde yol yapımı, haberleşme olanaklarını geliştirme ve temel eğitime önem verme biçiminde tarıma yardımda bulunulur. Şehirler dışında kalan alanları modernleştirmek için yol ve okul şüphesiz gereklidir, fakat bunlar otomatik olarak bir produktivite devrimi vücuda getirmezler. Kalkınan ülkelerin köylük yerlerinde yolun ve okulun yanısıra şu üç elemene daha ihtiyaç duyulur : Pazar ve pazarlama bilgisi ile birlikte daha çok teknik bilgi, teknik bilgiye göre davranabilmek için daha çok kredi kaynağı ve yeni tarım üretim metotlarına veya yeni tarım ürünleri çeşitlerine dönmek için daha çok teşvik.

ABD'de süregelen büyük tarım reformu postalama yolu ile satış, ucuz tarım kredisi ve uygun tarım ürünleri fiyatlarına dayanmıştır.

Kalkınan bir ülkede, tarımda değişiklik yapmak için, her bölgede verimli biçimde hangi yeni ürünlerin üretileceğinin ve bu ürünler için pazarların nasıl bulunacağını kararlaştırılması gerekir. Hernekadar, Lâtin Amerika'nın birçok bölgelerinde, sadece temel hububat ürünleri için değil, süt mamulleri, et ve tavuk gibi yüksek proteinli gıda maddeleri için şehirler muhtemel pazarları teşkil etmekte ise de, bu konuda kesin bir reçete verilemez. Otuz yıl önce Kuzey Amerika'da da tarım bu yönde bir gidiş göstermişse de, kalkınmakta olan pekçok ülkede aynı trendi göreceğimizi sanmıyorum.

Fakat bu tip tarım devrimi, ancak pazarlamada da buna paralel bir devrim olursa, etkili olur ve bu ulusal bir pazar vücuda getirmek için zorunlu olan ikinci elemanı ortaya çıkarır.

Geçen yıllarda bazı Lâtin Amerika ülkelerinde gıda maddelerinin dağıtım sistemi üzerinde yapılan incelemeler, modern pazarlama metotlarının uygulanmasıyla, gıda maddeleri fiyatlarının en azından % 10 düşürülebileceğini göstermiştir. Kalkınan bir ülkede bunun anlamını kavrayabilmek için, nüfusun büyük çoğunluğunun gelirinin yarısından çoğunu gıda maddelerine harcadıklarını hatırlamak gerekir. Gıda maddelerinin dağıtımında bir devrim vücuda getirmekten kastımız, insan yaşantısında büyük ölçüde ve derhal yükselmedir.

Fakat, bir kimse, etkili biçimde şehirlerde mamullerin dağıtımının sağlanacağından emin olmadıkça, modern sütçülük ve tavuk çiftlikleri organize etmeye başlayamaz. Daha yüksek dereceli gıda maddeleri geleneksel olarak verimli olmayan metotlar kullanılarak şehir halkının çok küçük bölümüne satılmaktadır.

Bu sebepten, başarılı bir tarım devrimi için gerek gıda maddeleri üretenler gerekse gıda maddelerini dağıtanlar, küçük kâr birimleriyle kütle halinde pazara mal sürmeyi, daha büyük bir devir hızı elde etmeyi ve yeteri ölçüde kapital dönüşü sağlamayı düşünmelidir.

Bir kimse kalkınan ülkelere yakından bir göz atarsa, üzerine inşada bulunacağı temelleri açıkça görebilir. Sözgeleşti süpermarket

denemeleri bir birçok ülkelerde yer almakta ve tüketim kooperatifleri gelişmektedir. Fakat, çok kere varolan pazarın çok küçük bir bölümüne mal arz etmektedirler. Pazarlama ile küçük dükkânlarda düşük devir hızları ve aşırı birim kârlarla çalışan pekçok aracı ilgilenir. İş hayatının gelişmesi ile ilgilenenlerin, tarım ürünlerinin daha ucuz ve daha etkili biçimde şehirlerde, pazarlanmasına daha büyük dikkat harcamaları ve kaynakların da bu yolda kullanılması gerekir.

Ulusal pazarın yaratılmasında ikinci zorunluluk, imalatçıların, sadece sayıca az olan zengin orta sınıf halk için mallar imali yerine kütle halinde pazarlanması mümkün olacak mallar imal etmek üzere imalâtlarını düzenlemeleridir. Örnek olarak, basit tarım araç ve gereçleri, ucuz tekstil mamulleri, keten ayakkabı, el fenerleri, transistörlü radyo, bisiklet ve dikiş makinası gibi dayanıklı tüketim malları ve b.g.

Kalkınan ülkelerin köylük yerlerinde, hatta varolan gelir seviyesinde dahi, düşündüğümüzden daha çok nakit olduğuna bu yerleri gördükten sonra inanmış bulunuyorum. Köylük yerlerde, üretim ve pazarlamada güçlüklerle uğrayanlar herşeye rağmen genellikle iyi iş yapmışlardır. Şimdi yapılacak iş, kalkınan ülkelerin endüstri kapasitesini geçmiş yıllara göre çok daha geniş bir nüfusa hizmet edecek duruma getirmek için çaba harcamaktır. Şimdi oyunun dışında kalmış olan nüfusun, söz gelişi, % 60'ına muhtemel pazar olarak bakılmalıdır. Eğer fabrikalar kapasitelerinin altında çalıştırılıyorsa endüstriyel verimliliği geliştirmek güçtür ve böyle bir fabrikanın sahibi kârlarını endüstriyel genişleme için kullanmaz. Bu sebepten, imalâtçı köylük yerlerde pazarlamayı ve tarımın gelişmesini en ciddi şekilde dikkate almak zorundadır.

Bu arada, Meksika Endüstri ve Ticaret Bakanı R.S. Lozano'nun 12 Kasım 1963'de Meksika'nın ileri gelen iş adamlarına söylediklerine dikkatimizi çekmek isterim. Bakan, Meksika'nın sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının servetinin ülke içinde dağılımı ile çözümlenebileceğini söyleyerek, iş adamlarını parlak sonuçlar alabilecekleri köylük yerlere yeni yatırımlar yapmaya zorlamıştır. Bakan, şu iki yatırım alanına özellikle önem verilmesine işaret etmiştir : Köylük yerler için mallar imal edilmesi ve yetersiz şartlar altında yaşayan geniş halk kütlesi için tüketim malları imali. Aynı zamanda, hükümeti adına, düşük gelir seviyesindeki Meksika-

lı'ların imal edilen malları en düşük fiyatla ele geçirmelerinin sağlanmasını söylemiş ve iş adamlarını bu sosyal görevi yerine getirmeye çağırmıştır.

Şüphesiz, köylük yerlerdeki pazarlara sunmak üzere yeni ve etkili metotlar geliştirilmedikçe, bu cins mallar imal etmenin anlamı yoktur. Bazı yerlerde, Amerika'nın köylük yerlerinin kalkınmasında çok etkili bir araç olan, postalama yolu ile satış tekniği uygulanabilir. Fakat, birçok ülkede okuyup yazma bilenlerin oranı gereği ölçüde yüksek olmadığı ve posta hizmeti etkili biçimde yürütülemediği için, bu teknik kullanılamaz. Bu durumda, tüketim mallarının ve tarım araç ve gereçlerinin düzenli zaman aralıklarıyla kamyonlarla köylük yerlere götürülüp satılması yoluna başvurulabilir.

Zorunlu olan, bu tür üretimin ve pazarlamanın anlamlı biçimde organize edilmesidir. Köylük yerlerdeki halka kolayca ödeme yapacağı bir zaman süresi tanınması, finansman işlerinin buna göre düzenlenmesi ve bu ürünlerden daha çok miktarı ele geçirebilmeleri için kendi çabaları ile gelirlerini arttırmaları konuları da organizasyon yapılırken göz önüne alınmalıdır. Tennessee Vadisi'ni kalkındırma çabalarının ilk yıllarında görev alan bir firmanın yetkilisinin bana söylediğine göre, bu tür operasyonda büyük kârlar elde edilinceye kadar üç yıl geçmiştir. Fakat, kalkınan ülkede, başlangıçta uygun fiyatla bu tür malların emre hazır kılınması, köylük yerlerdeki belirli gelirin harcanması için daha fazla endüstri faaliyetlerine yol açacaktır.

ABD'nin başından geçen bir denemeye tekrar dikkati çekmek isterim. Ucuz fakat çekici tüketim mallarının varlığı, produktivite-lerini ve gelirlerini arttırmak için tarımla uğraşanları kullandıkları metodları değiştirmeye zorlayan başlıca faktör olmuştur.

Endüstriyel kalkınma köylük yerlerde daha produktif metotları ve daha yüksek gelirleri gerektirir. Fakat ucuz imal edilmiş malların ve tarım araç ve gereçlerinin varlığı daha yüksek tarımsal produktivite için güçlü bir müşevvik olabilir. Her iki sonuca ulaşmak için çabalar aynı zamanda yürütülmelidir.

Bu bizi şu sonuca götürür : Ulusal bir pazar vücuda getirmek ve böylelikle kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda rastlanan yapısal bozuklukları çözmek için dört elemanı olan bir program geliştirilmelidir. Eğer başarı kazanılırsa, bu program, endüstriyel üretimi

genişletir, endüstriyel verimliliği arttırır ve kârların ekonomik bakımından çok çekici olan endüstriyel yatırımlara yönelmesini sağlar. Aynı zamanda, tarımda produktiviteyi arttırır ve ucuz ve yüksek dereceli gıda ürünleri sağlayarak şehirlerde gelir seviyesini yükseltir.

Bu tür bir program, kalkınan ülkedeki özel sektöre, kalkınmaya en etkili biçimde nasıl katkıda bulunabileceğini de gösterir. Özel sektörün, küçük, zengin, tecrit edilmiş orta sınıf için otomobil, televizyon alıcısı ve öteki dayanıklı tüketim mallarını imal etmesi bahse konudur. Ama, özel sektörün, imalât ve pazarlama hünerini şehir ve köylük yerlerde yaşayan halkın hizmetine vermesi çok daha başka bir iştir. Kalkınmakta olan bir ülkede, şehir ve köylük yerler arasındaki engelleri kaldırarak ulusal bir pazar vücuda getirmek için böyle bir programda kendine düşen rolü oynamaktan başka, özel sektörün, meşruiyetini ve varlığını gösterebileceği daha başka bir yolu olduğunu sanmıyorum. Yabancı ülkelerin özel teşebbüsleri de bu strateji içinde kalkınmakta olan ülkelerde faaliyette bulunabilirler.

Böyle bir program uygulandığında, tüm ekonomiye yeni bir görüş ve dinamizm getirilmiş olur. Vergi toplama metotlarını iyileştirme, toprak reformu gerçekleştirme, eğitim ve sağlık hizmetlerine daha çok yatırım yapma zorunluğunu bir kenara bırakmaksızın, bu program uygulanmakla, özel sektöre inisiyatifini ve yaratıcılığını gösterme imkânı sağlanmış olur.